

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ С.ЕСЕНІНА В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Важливу роль у розвитку літератури відіграють творчі контакти, взаємообмін духовними і художніми цінностями. Літературна рецепція творчості окремих письменників не є механічним перенесенням чужих здобутків, це складний, іноді суперечливий процес. Мотиви, які спонукають одного митця звернутися до творчого досвіду іншого, – найрізноманітніші.

Говорячи про форми рецепції творчості С.Есеніна в українському літературному просторі, можна виокремити такі, як: запозичення – використання українським письменником есенінських сюжетів, мотивів, стилістичних фігур, засобів версифікації; наслідування – свідоме використання думок та стилю письма Есеніна. Водночас варто розрізняти різні види наслідування. Воно може бути учнівським, що характерне для початківців, може пояснюватися певною модою, прагненням створити новий текст на інтертекстуальній основі.

Найтиповішим представником у цьому випадку можна вважати Володимира Сосюру, якого ще називають «українським Есеніном». З поведінки Володимира Сосюри бачимо, що він сам усвідомлено і цілеспрямовано намагався бути схожим на великого російського поета. Подекуди він сам вигадував неправдиві історії зі свого життя, які нібито стосувалися чи то самого Есеніна, чи то близьких людей, з якими спілкувався останній.

У книзі Григорія Костюка «Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах» читаємо рядки листування В.Сосюри з автором: «О, то ти не знаєш? Я був на Сабурівці, а потім у Москві. У тій психіатричній лікарні, де лікували самого Есеніна» [10, с. 303]. Далі описано епізод намагання В.Сосюри хоч якось наблизитися до Есеніна: «несподіваним і неприємним візитом для мене був візит колишньої дружини Есеніна. Їй сказали, що тут перебуває український поет. І вона прийшла відвідати. Дуже мила жінка. Принесла мені великий букет польових квітів. Казала, що Сергій такі квіти дуже любив. І вона думає, що й я їх люблю. Уяви собі, я їх дійсно люблю» [10, с. 303]. Важко, звичайно, звинуватити В.Сосюру у брехні, але про ці події не збереглося жодних свідчень, тому, не виключно, що це є вигадкою поета.

До українських письменників, які зазнали впливу творчості у формі запозичень та наслідування С.Есеніна можна також зарахувати П.Тичину, М.Драй-Хмару, А.Малишка, Д.Павличка, Ю.Яновського, Є.Фоміна, М.Семенка, М.Дубовика, О.Коржа, О.Саєнка та ін.

Так вплив С.Есеніна на П. Тичину позначився на вірші «І Бєлий, і Блок, і Есенін, і Ключєв»:

І Бєлий, і Блок, і Есенін, і Ключєв:
Росіє, Росіє, Росіє моя!
...Стоїть сторозтерзаний Київ,
і двістірозіп'ятий я.

Там скрізь уже: сонце! — співають: Мєсія! —
Тумани, долини, болотяна путь...
Воздвигне Вкраїна свойого Мойсея, —
не може ж так быть!

Не може ж так быть, о, я чую, я знаю.
Під регіт і бурю, під грім од повстань
од всіх своїх нервів у степ посилаю —
поете, устань!

Чорнозем підвівся і дивиться в вічі,
і кривить обличчя в кривавий свій сміх.
Поете, любити свій край не є злочин,
коли це для всіх! [15, с. 65]

Про причини написання цього вірша у критиків та літературознавців було багато суперечностей. М.Зеров вважав, що вірш є «відповіддю українського поета на ідеологічну роботу поезії російської, з її апотезами «сермяжной Руси» [7, с. 90]. У 1924 р. О. Білецький у передмові до «Антології української поезії в російських перекладах» тлумачив текст з офіційних позицій про дружбу двох народів (текст цитується мовою оригіналу): «И вот вопли украинца, гетьманской или иной контрреволюцией вдруг отрезанного от России: слышит поэт голоса из-за рубежа, голоса поэтов, славящих взошедшее солнце («И Белый, и Блок, и Есенин, и Ключев...») – на которые некому отвечать здесь, на Украине» [2, с. 48-49].

Та сам Павло Тичина у своїй однойменній статті «І Бєлий, і Блок, і Есенін, і Ключєв», яка була написана до 70-річчя від дня народження С.Есеніна пояснював причини написання вірша: «написати про все, що... тривожить, молодому Есеніну» [16, с. 27]. З цих слів є зрозумілим, що з низки перелічених поетів саме С.Есеніна був важливим для П.Тичини.

Постать С.Есеніна надихнула і українських неокласиків. В пам'ять С.Есеніна написав вірш Михайло Драй-Хмара під назвою «Пам'яті С.Есеніна»:

Над ним лиш чорний прапор має,
і десь на стінах крові слід, –
а в серці він ще й досі сяє,
мов золотий метеорит.
Я пам'ятаю вечір тьмяний
над Петербургом голубим:
морозний блиск, і вітер п'яний,
і над Ісаком – сизий дим.
Огнями розцвіла естрада,
і вийшов він, як ясний день.
Душа була бентежно-рада
і слухала дзвінких пісень.
Блакитноокий, кучерявий,
стрункий, як ясень молодий,
він ще не знав гіркої слави:
уперше він прийшов сюди.
В сорочці простій і в каптані,
неначе вчора із села,
а очі тихі, як у лані,
і ніжність із очей пливла.
По залі голос малиновий
розливсь, як весняний струмок,
і в кожній жесті, в кожнім слові –
вишневі пахощі думок.

І досі, як живі: березки
над ставом, біля кошениць,
співучість польової стежки
і тепле мукання телиць.
Життя ще не було пропито
серед повій та гультаїв,
і був він, як ядерне жито
перед грозою нових днів.
Хвилини споминів чи жалю –
і наче вітер запашний
дихнув на урочисту залю
диханням золотистих нив.
Уже минуло десять років,
той весняний одцвівся сад...
Ми не почуємо його кроків –
і як вернути їх назад?
Над ним лиш чорний прапор має,
і десь на стінах крові слід,
а в серці він ще й досі сяє,
мов золотий метеорит. [4, с. 14]

Багатьох українських письменників сколихнула передчасна смерть поета. До таких письменників належав і український футурист Михайль Семенко з його віршем «Пісня трампа», написаним в Одесі 1926 року та опублікованим в харківській газеті «Культура і побут». У вірші описано багато деталей смерті та похорону поета. У ньому присутній запозичений творчості мотив Єсеніна – мотив передчасної смерті. Вірш дещо перегукується з передсмертною запискою поета «До свіданья друг мой...».

Іншою формою наслідування є епігонство – копіювання творів письменника (грец. еріγονος — нащадок). Саме ця форма наслідування С.Єсеніна була наймасштабнішою у 20-х рр. ХХ ст.

В українській літературі жертвами епігонів у свій час стали «Енеїда» І.Котляревського та «Кобзар» Т.Шевченка. Після «Енеїди» Котляревського з'явилися «Горпинида чи Вхоплена Прозерпина» П. Білецького-Носенка, «Вовкулака» С. Александрова, «Харько, запорозький кошовий» Я. Кухаренка. Епігоном «Кобзаря» Т. Шевченка став М. Юркевич – автор збірки «Разок намиста». Подібна ситуація була із творчістю С.Єсеніна. Окрім низки відомих поетів, творчість яких зазнала впливу Єсеніна, було і багато маловідомих поетів, які не те, що відчували вплив творчості великого російського поета, вони її просто копіювали.

В журналі «Життя і революція» 1927 року за лютий місяць була опублікована стаття Я.Савченко «Занепад української поезії» (Упадничество в украинской поэзии), у якій було написано «Окремо слід згадати «єсенінщину». Її вплив багаточисельний». У цій статті згадано імена таких єсенінських епігонів, як Б.Тената, Г. Косяченко, Д.Фалковського, О.Влизька [13, с. 160].

До історії рецепції творчості С.Єсеніна в Україні 1920-х рр. та історії епігонства цікавою є стаття Оксани Пашко «Пісня про хліб» С. Єсеніна та «В степу коса збиває роси» Д. Фальківського. У ній порівнюються два вірші, доводиться, що їхня поетична мова форсується у творчій взаємодії з мовою фольклору. Автор зазначає, що дослідження впливу Єсеніна на розвиток української літератури того часу були заангажованими, оскільки «критики шукали вплив так званої «єсенінщини» на літературну молодь» [11, с. 312].

Єсенінське епігонство в Україні було репрезентовано і такими іменами, як Григорій Косяченко та Микола Нагнибіда. Перший намагався навіть зовнішнім виглядом наслідувати Єсеніна. Докія Гуменна писала: «Косяченко же взорувався на Єсеніна, також включно із зачіскою» [3].

Отже, аналізуючи усе вище сказане можна зробити висновки, що постать великого російського поета С.Єсеніна дійсно мала величезний вплив на розвиток української літератури початку ХХ ст., що проявлявся у різних формах запозичень, наслідувань та епігонства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белецкий А. Владимир Сосюра // Красное слово. – 1928. – № 5. – С. 141–150.
2. Белецкий А. Новая украинская лирика: антология украинской поэзии в русских переводах [под ред. А. Гатова и С.Пилипенко] / А. Белецкий – К.: ГИУ, 1924. – С. 48–49.
3. Гуменна Д. Дар Евтодеї: Іспит пам'яті. – К.: Дніпро, 2004.
4. Драй-Хмара М. Пам'яті С. Єсеніна // Червоний шлях. – Харків, 1926. – №2. – С. 14.
5. Есенин С. Собрание сочинений в одной книге / Сергей Есенин; сост.Н.Г.Баштовой; коммент. Н.Г.Баштовой, И.С. Веселой; вступ.ст. И.Н.Сухих; худож. Н.Переходенко /С.А. Есенин. – Харьков: Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга»; Белгород: ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2012. – 960 с.
6. Єфремов С. Щоденники: 1923–1929 / С. Єфремов. – К.: ЗАТ «Газета «РАДА», 1997. – 848 с.
7. Зеров М. Рецензія на журнал «Музагет»: ЛНВ. – К., 1919. – Т. LXXIV. – Кн. IV–VI. – С. 90.

8. Киселева Л. А. Восприятие и осмысление творчества Есенина в Украине: начальные этапы рецепции / Л. А. Киселева, О. В. Пашко // Есенин и мировая культура. Материалы Международной научной конференции, посвященной 112-летию со дня рождения С.А. Есенина. – Москва–Константиново–Рязань: Пресса, 2008. – С. 152–173.
9. Кисельова Л. О. Інтертекстуальне тло вірша Павла Тичини «І Бєлий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв...» / Л.А. Киселева, О.В. Пашко // Магістеріум. – К.: НаУКМА, 2010 (у друці). – Режим доступу: http://kluev.org.ua/academia/kiseljova_pashko_tlo.php
10. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / Григорій Костюк; передм. М. Жулинського. – К.: Смолоскип, 2008. – Кн. 1. – 720 с.
11. Пашко О. В. "Пєсьн ь о хлебе" С. Єсєніна та "В степу коса збиває роси..." Д. Фальківського (до історії рецепції творчості С. Єсєніна в Україні 1920-х рр.) / О. В. Пашко // Літературознавчі студії: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Б-ка ін-ту філології. – К., 2011. – Вип.31. – С.312-314.
12. Сахневич І.Д.Єсенін і Україна // Зарубіжна література в навчальних закладах. – №12. – 2000.– С. 58-60.
13. Савченко Я. Занепадництво в українській поезії// Життя і революція.–Київ, 2917. –№2.–С.160.
14. Семенко М. Пісня трампа (С. Єсенину) / М. Семенко // Культура і побут. – Х., 1926. – № 2. – 10 січня. – С. 3.
15. Тичина П. Золотий го́мін: Вибр. Твори. – К.: Крилиця, 2008. – 608с.
16. Тичина П. Г. З минулого – в майбутнє: статті, спогади, нотатки, начерки, інтерв'ю / П. Г. Тичина // [упорядкування та примітки Ст. Тельнюка]. – К. : Дніпро, 1973. – С. 27.

Вальчишин М.

Науковий керівник – доц. Вашків Л.П.

ІДЕЙНИЙ ЗМІСТ РОМАНУ В. ШЕВЧУКА «ТІНІ ЗНИКОМІ» У ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ

На арену вітчизняної літератури Валерій Шевчук вийшов у шістдесятих роках минулого століття, що дає право уводити його творчість в ідейно-естетичний дискурс явища, яке має назву "шістдесятництво" [3; 10; 17; 20; 32; 34; 45; 103]. Однак це звужує аналітичні рамки, не дозволяє достатньо розкрити феномен його таланту. Будучи закоріненим творчістю у своєму часові, письменник вийшов далеко за межі стереотипів тогочасного ідейно-естетичного простору, зумів означити суспільні деструкції з філософських та морально-етичних позицій, опираючись на духовну й естетичну культуру українського народу в її історичній тягlostі.

Мета: дослідити еволюцію тем і жанрово-естетичного пошуку, також формування індивідуального стилю В.Шевчука завдяки здійсненій ним детальної хронології написання своїх творів у праці "На вступі до Храму" [116], де побіжно з'ясовано й характер естетичних інспірацій, особливості індивідуального стилю, спростовано деякі оцінки критики, які видаються автору неправомірними. Ознайомлення з мегатекстом творчого доробку письменника дозволяє чіткіше окреслити характер і значення в ньому роману "Тіні зникомі".

Творчість кожного митця, попри індивідуальний вираз, є насамперед продуктом своєї епохи. Він або є її адоратором, або через власне бачення негачій творить можливу перспективу змін, уявний світ ідей, провокуючи таким чином ці зміни, насамперед у свідомості поспільства, а відтак, за сприятливих обставин, – у суспільних структурах.

Валерій Шевчук належить саме до творців-деміургів. Він обрав собі ідейно-естетичне надзавдання: створити уявну версію духовного світу українства, заґрунтовану в глибинах національного філософсько-естетичного материка. Згадувалося, що критика ще тільки підступає до його осмислення, незважаючи на наддостатню увагу: понад двісті публікацій, які (еклектично) торкаються того чи іншого аспекту письменницького набутку. Тому рано доходити остаточних оцінок, тим більше, що, писаний колись "у шухляду", масив створеного зараз активно проступив з невідомості, з'являється в друку, дивуючи читачів своїм багатоплановим об'ємом.

Загалом, коли йдеться про такий талант, таку мислену просторинь, поєднані з дивовижною працездатністю, говорити насамперед про еволюцію не доводиться. Разом із тим роман "Тіні зникомі" за проблематикою, жанром та естетикою можна вважати своєрідним завершенням певного важливого процесу в становленні Шевчука-прозаїка, оскільки в ньому, як у багатоголосій симфонії, спостерігається поліфонія всіх дотеперішніх важливих ідейно-естетичних інтенцій, публіцистики, наукових відкриттів.

В умовах суспільної стагнації й терору щодо національної культури Валерій Шевчук обрав своє кредо: "Краще бути ніким, ніж рабом" [96, 8]. Проблематика і естетика творів митця зроджена запереченням суспільних реалій, на тлі яких постало шістдесятництво. Як суспільно-естетичне явище, його прийнято не без підстав вважати своєрідним ренесансом, викликаним тимчасовою черговою "відлигою". Однак закономірна увага до нього виявляється головним чином у площині аналізу суспільних і лише частково – естетичних явищ через надмірну увагу сучасної критики до модерну й засилля поп-культури. Літературні студії в площині історії суспільних ідей, де виявив себе Шевчук, наша критика, за висловом Ю.Луцького, лише розпочинає [55, 14].

Л.Тарнашинська радить розглядати шістдесятництво в кількох вимірах: "Як суспільно-політичне оновлення, позначене новою фазою спротиву української інтелігенції тоталітарній системі; як соціокультурне і літературно-естетичне явище з домінантою легально-офіосередкованої художньої опозиції системі; як прагнення української нації до самоідентифікації та намагання зреалізуватися у своїй національній самобутності чи як культурологічний феномен з формуванням нового типу художньої свідомості" [103, 7].